

Pjotr Arhipics zavarba jön, ijedten néz a dadusra. Azután izgatottan Grisához rohan és a karjaiba kapja:

- Kicsikém.... Mi van veled? Kisfiam... Grisutka...

10.

Este lefekvés előtt Grisa beviszi a gyerekszobába azt a fehér gipszembert, amelyiket Pjotr Arhipics ajándékozott a papának. Óvatosan leteszi a sarokba a nyitott ajtajú éjjeliszekrényre. Azután lassan levetkőzik, és egy szál ingben hasra veti magát a padlón az éjjeliszekrény előtt. Karját oldalt széttárja, szeme csukva, és hallani, ahogy valamit mormog.

- Nézzék már, mit ki nem talál – a dadus belép a gyerekszobába és harsány hahotára fakad. – Jaj édes istenem, micsoda huncut egy gyerek!

De Grisa nem hagyja, hogy befejezze. Felemeli a padlóról és a dadus felé fordítja kivörösödött, könnyes arcát.

- Dehát mi most zsidók vagyunk, dadus...

- Mit beszélsz, te jó isten... Grisa, Grisenyka...

De Grisa már a padlóra fordította arcát és nem figyel a dadusra. A válla rázkódik, és szipogva, hüppögve suttogja imádságát:

- A papáért és Pjotr Arhipicsért... és a dadusért... kivagya, menyeke...

Voszhod, 1910. No. 3.

Útkereszteződésben

1.

A városközponti útkereszteződés talányosan csendes volt, alig járt arra valaki. Csak néha-néha zörgött át egy-egy magányos bérkocsi, és a dragonyos őrző csattogtatta cifrán táncoló lovai patkóját.

A gyalogosokat nem engedték át a katonák a kereszteződésen, a nagy fehér szálloda mellett, amelynek utcai frontján étterem volt.

A járda szélén, a lombos akácok árnyékában, az étterem kerthelységében hófehér terítős asztalnál tisztek ültek, egy petyhüdt, ragyás arcú kapitány és két hadnagy. Egyikük még egész fiatal volt, hirtelenszőke és nőies, naivan nevetett a szeme, a másik nála idősebb, barnahajú, szép, férfiasra érett, rátarti és arcátlan, tarkója rövidre nyírva, kicsi füle akkurátusan a fejéhez simult.

Az utca túloldalán, a szigorú, viharvert zsidó imaház épülete mellett egy ványadt küldönc időzött, zubbonya már megzöldült, összetekert köpenyét vállán átvetve viselte. A katona két lovat vezetgetett föl s alá, a hosszúra eresztett gyeplőt háta mögött tartva. A lovak kinyújtott nyakkal lehajtották fejüket, türelmetlenül rágták a zablát, lassan, nehézkesen váltogatták lábukat, amitől nyikorgott rajtuk a nyereg, és ütemesen himbálóztak a kifényesített acélnyergek.

Zsenge, ragyogó nap volt, szinte zengett a tiszta levegő, a nedves föld illata összevegyült a friss tavaszi zöldülés nedűivel. Ledér szél játszott részegen és szeszélyesen a szűk városi utcákban, felkapta az úttest porát, felkavarta és megpörgette a szemetet és maga előtt kergette a sima járdán.

A magas, furcsán elvadult házak ijedten néztek az utcára sötét, szinte élettelen hosszú ablakosokkal, és a tetők, ereszek széttöredezett körvonala élesen vágta el az ég sűrű, fagyos kékjét.

Lent pedig, az utcán, amely átszelte a központi sugárutat és felfelé vezetett a felsővárosba, messziről az útkereszteződésig bizonytalan, érthetetlen, távoli zaj, robaj, vad és monoton kurjongatás hallatszott. Néha minden egyetlen tompa, fenyegető dübörgéssé egyesült, melyet szörnyű dörej és súlyos ütések kísértek, mintha hatalmas épületek omlottak volna össze, s ormóttan darabjaik egymás után görgögték, estek volna alá... Aztán ismét csönd lett, és akkor úgy tűnt, résen kell lenni, mert valami gonosz áll lesben ebben a baljós, az eszelős rettegés zavaros előérzetével terhes csöndben...

Az alsóvárosban harmadnapja raboltak és ütlegettek, ölték a zsidókat.

2.

Az utca mentén végig zárt láncban katonák álltak pihenőállásban. Fáradtan váltogatták lábukat, a nehéz puskatust egyik erre, másik arra lógatta. Szétzilált sörtéjű, szúrós kefeként csillogtak szuronyaik a hideg napfényben. A katonák arca ingerült volt és mogorva. Egy széles arcú, frissen borotvált örvezető lámpaoszlopnak támaszkodott. Csak ő hallgatta mohó kíváncsisággal a pogrom pokoli, mélyből jövő hahotáját, összefüggéstelenül káromkodott és durva, cinikus kárörömmel röhögött:

- Gyerünk fiúk, csapoljátok le a zsidókból a levét! Készüljete a Szent Húsvét ünnepeire!

A tisztek ezúttal nem figyeltek rá. A ragyás kapitány gondolataiba merülve ült, komoran az asztal fölé hajolt, hosszú, sovány lábát szétvetette, lábán a magas csizma szára összegyűrődött. Némán teázott, egyik olcsó cigarettát a másik után szívta.

A szóke hadnagy vajjal vastagon megkent zsemlet rágott jó étvágygal, és hozzá forró tejszínes kávé kortyolgatott. Rózsaszín, vékony kisujját kecsesen eltartotta a pohártól, melyet nyújtott karral fogott. Szemlátomást felajzotta ez a szokatlan reggeli, tetszett neki a helyzet, a váratlan, utca közepi szabad táborozás, ahol az ismerősök is megláthatták és megcsodálhatták, milyen gyöngyélete is van neki a seregben.

- Tegnap Bek hadnagnak bojkottot rendeztek - szólalt meg nevetve, hanyagul raccsolva. - Biztos emlékeznek arra a Szonyeckára, a zsidó lánykára... Közönséges prostituált, az egyesből. Szerintem nincs benne semmi rendkívüli, de Bek odavan tőle. Na és akkor tegnap, se szó, se beszéd, megmakacsolta magát, és nem akart elmenni Bekkel a szállodába. Bek meg tűzbe jött, értik hogy állt a dolog, először egy tízest ajánlott neki, aztán huszonötöt, aztán pezsgőt ígért, egyszóval teljesen elvesztette a fejét. Tudják, milyen! Végül erőszakkal akartuk elvinni, de a lány kiszakította magát a kezünkből és elfutott. Akkor aztán hívtuk a mamácskát és egy grojsz skandalt rendeztünk neki. Ha-ha-ha! Bek lecsavarta a lámpát és kiöntötte belőle a petróleumot a zongorájukba... de ezzel se ment semmire! Szonykát végül nagy nehezen előkerítették, de bojkottot jelentett Beknek, a zsidó pogrom alkalmából! Ha-ha-ha... Aztán a lány hisztériás rohamot kapott. Na aztán otthagytuk és elmentünk. Útközben Bek egyre bi-

zonygatta, hogy személyében az összes bajtársat megsértették. De tényleg, kapitány, hogy lehet az, hogy nem ismeri Szonyát? Emlékszik, amikor tavaly...

- Nem emlékszem... - vágott a szárazon a szavába a kapitány és megvonta a vállát.
- Talán Kapralov hadnagy emlékszik...

Kapralov elmosolyodott, és igent bólintott. A lehető legfestőibb pózban ült, Napóleon módra, a szék hátának dőlt, puha, ápolt kezét mellén keresztbe fonta, térde közé szorított kardján vadonatúj, szorosra kötött kardbojt díszelgett. Kinyújtott lába Bek cimborájának székén, a keresztlécen nyugodott. Kapralov szemmel láthatólag nem megjárta magát, hanem tényleg úgy érezte, hogy szokatlanul határozott és energikus. Ide-oda forgatta rövidre nyírott, férfias nyakszirtjét, olykor-olykor köhentett és gondterhelten pillantgatott a katonákra.

- Bek, mint mindig, hogy is mondjam, túlságosan érzékeny - jegyezte meg a foga között szűrve a szót, hanyagul, és melankolikusan szétsimította bajuszát. - Azt beszél, valaki azt tanácsolta neki, hogy hívja vissza az őrséget és adjon szabad folyást az eseményeknek. Lenne is ott olyan multság, higgyék el!

A kapitány szigorú pillantást vetett Kapralovra és elfordult.

- Beknek nincs joga, hogy visszahívja az őrséget - mondta sokatmondóan és élesen.

- Egyébként sem osztom az ízlését - folytatta Kapralov nyugodtan, eleresztve füle mellett a kapitány megjegyzését. - Az a lány abszolút harmadosztályú.

- Ugye? - vette át a szót élénken a hadnagy. - De most azt képzelje el, hogy a Milionnaja utcában egyetlen ablakot sem törtek be! Ha-ha! Íme, mit jelent a szívünknek oly drága, bárha eltemetett lények iránti tisztelet!

Kapralov felnevetett.

- Hülyeség! - mondta hirtelen ingerültséggel a hangjában, és ismét tettere készen összevonta szemöldökét. - Mind egy helyen tolonganak, mint a varjúk a dög felett. Már megbocsássanak, egyik helyen kő kövön nem marad, itt pedig egész háztömbök állnak érintetlenül... Ez nem igazság!

Elhallgatott, majd részletesen magyarázni kezdte, hogy mennyire elszemtelenedtek a zsidók, példákat sorolt, milyen tiszteletlenek, milyen ravaszul csapják be a tiszteket a zsidó boltosok, szabók és csizmadiák.

- Itt élnek a mi országunkban, a mi földünk termését eszik... és nem is hálásak! Kérdezem én, végül is ki győzött le kicsodát? Mi őket, vagy ők minket? Há? Már megbocsássanak, de ha jól emlékszem, mi győztük le őket, ha nem tévedek!

- Senkit se győztünk még le, kedves uram - mormogta csöndes szemrehányással a kapitány. - Talán ez háború? Gyalázat! Szégyen. Uraim, én szégyenkezem.

Kínos hallgatás állt be. A kapitány mélyen lelógatta fejét, arca vörös volt, haja borzas. Kapralov zavarában ujjával dobolt kardja lakkozott hüvelyén. A mozgékony, szőke hadnagy nyugtalanul fészkelődött, hol elkomorodott, szigorúnak akarván látszani, hol fájdalmasan mosolygott.

- Uraim, nézzék csak! - szólalt meg végül erőltetett vidámsággal. - Nézzék, zsidó iskola! Először életemben látok zsidó istentiszteletet, isten bizony!

Kíváncsian kezdte nézegetni a zsidó imaház hosszú, csúcsíves ablakait. Noha ragyogóan napsütéses volt, ott bent ködös, kékes félhomály honolt, és furcsán fénylett benne a kristálycsillár, akár egy sárga, élettelen fényfürt.

- Még csillárjuk is van... Na mit szól ehhez?

- A szeszemetek! - felelt megvető grimasszal Kapralov, és szemét összehúzza a kapitányra nézett.

3.

A zsidó házak és boltok fosztogatása teljesen zavartalanul folytatódott, és hamarosan áterjedt a felsővárosra. Újra és újra hullákat és sebesülteket szállítottak erre koszos, zörgő bérkocsikon. A csontos konflislovak vágóban száguldottak, és félenken hátrasandítottak, mintha rosszat sejtene nekik.

Valahol, nem messze, a rút víztornyon túl hirtelen böszült üvöltés, füttyögetés, tompa ütlegelés és széttört üveg csörömpölése hallatszott. A kapitány összereszt és nyugtalanul abba az irányba fordult. Kapralov elmosolyodott, azután lustán, csak az ujjával odaintette magához a széles arcú őrmestert. Az sietve odaszaladt a tiszthez, vigyázzba vágta magát és tisztelegett. Kapralov szigorúan a szeme közé nézett, bajsza alatt alig észrevehető mosoly bujkált.

– Na? – kérdezte jelentőségteljesen, hangját felemelve. – Hát te meg? Itt támaszkod a falat?... Nincs tán dolgod? Húzd ki magad, te tohonya! Úgy állsz itt összegörnyedve, mint zsidó ima közben! Vigyázz magadra! Hozz teát!

A katona vidáman csillogó szemmel szabályos hátraarcot csinált, és aprózó léptekkel befutott az étterembe teáért. Amikor visszatért, a kapitány némán rámeredt, gyanakvó, komor tekintete szinte átfúrta. A katona zavartan pislogni kezdett hájredős, gyulladt szemével és visszament a helyére.

Alig telt el öt perc, a kapitány háta mögött valami fülsüketítően szétpattant, fa recesegett, ropogott, üveg csörömpölt, s mindezt furcsa, sok torokból felhangzó jajongás kísérte tompán, mintha a föld alól jönne. A katonák között valaki hangosan felnevetett, de rögtön el is hallgatott. Az útkereszteződés szemközti oldalán egy törött ablakkeretből üveg hullott a járdára és ott dirib-darabra tört. Az ablaktok épp a felénél tört ketté, és mögüle vaksi szemekként hunyorogtak ki a csillár sárga fényei.

A kapitány elsápadt, felháborodva nézett a katonákra, aztán éles, gyűlölettel teli tekintetét Kapralovra fordította. Az nyugodtan felállt, menet közben gombolta be a köpenyét, odament a katonákhoz.

– Ki dobta a követ? – kérdezte hűvösen, és fejét hátravetve összehúzta a szemét, mert a fogai között lógó cigaretta füstje a szemébe szállt.

A katonák hallgattak. Kapralov határozottan ellépett az arcvonal előtt, ritmusra lóbálta jobb karját, majd megállt a sor végén, és öblös hangon üvöltötte a sorok felett:

– Majd én megmutatom nektek, gazemberek! Beverem a pofátokat!

Szavait hátulról jövő fülhasogató, uszító füttyögetés nyomta el, aztán gyorsan közeledő tompa zaj, röhögés és kurjongatás hallatszott. Az utcába berontott egy részeg, fékeveszett pogrombanda, kezükben karók, bútorokból szagotott fadarabok, vörös téglák és utcakövek...

Kapralov kárörvendően felnevetett és a járdára lépett, utat adva nekik.

4.

A központi sugárúttól egy háztömbnyire megvadult részeg emberek gajdoltak egy hosszú deszkakerítés mellett, amely egy nyírfákkal benőtt telket vett körül. Sokáig rángatták a kerítést, dühödten rugdosták, szaggatták a félig rohadt deszkákat, és végül vállal és háttal nekiveselkedve a földre döntötték. A deszkák és tartóoszlopok hosszan és fülsüketítően ropogtak, a zaj nyomában röhögés hullámszórt, kárörvendő kiáltozás

és rekedt, részeg káromkodás kíséretében. És ismét felhangzott, most egészen közlelől az a megfoghatatlan, titokzatos és szutyongató tolvajfüty.

A kapitány tehetetlenül és értetlen arckifejezéssel, kínlódva, megmerevedve nézett abba az irányba, ahol a ledöntött kerítés mellett a sátánian felbőszült pogromlovagok bandája őrzöngött és süvöltött a dühtől. Már látta eltorzult arcukat, nyitott szájuk fekete üregét, vicsorgó fogukat... De mintha mindez ködbe borult, az utca távolába húzódtott volna vissza, hogy csak egy embert lehessen látni az utca elején, aki a szomszédból, egy alacsony, megroggyant vályogházakkal teli udvar kapujából fordult ki váratlanul. Ősz, hajlott hátú öregember volt, csúcsos prémsapkában és hosszú kaftánban, melynek szárnyai menet közben a lába közé kerültek és zavarták a járásban. Mélyen ülő szeme élesen előre tekintett, hosszú, fehér szakállát a szél oldalra fújta. Nagy feje furcsán, hátravetve, szinte mozdulatlanul úszott vézna, csupacsont teste fölött.

Vastag botjára támaszkodva az öreg lassan közeledett az utca közepén. Az imaház felé tartott.

Első percben a kapitány megbénult a meglepetéstől és az ijedtségtől, majd nyugtalanítani kezdte a katonák csöndes moraja... melyből azután kivált valakinek az elváltzott, bősztító hangja:

- Hova, hova olyan sietősen? Te zsidrák, te csirkefogó!

Ezt az ostoba kiáltást is elnyelte a pogromlovagok eszelős ordítása. Zabolátlan, fenyegető kurjongatásuk és fütyögetésük betöltötte az utcát, ahogy szaladtak az öreg zsidó után, bősztülten hadonásztak karóikkal, görcsösen rázták az öklüket. De az öreg hirtelen szembefordult velük, zihálva megállt az utca közepén, és szenttelenül várta sorsát. Nyugodtságában, úgy tűnt, volt valami, ami akaratlanul zavarba hozta a körülállókát. Azonban a percnyi zavar után egy megtermett, bozontos, idióta arcú legény durván leverte az öreg fejéről a sapkát, lekapta róla kerek bársonykapedliját, földhöz vágta és taposni kezdett rajta. A többiek tébolyultan felüvöltöttek, de szinte rögtön elnémultak.

- Vissza! - ordított ész nélkül a kapitány a járdáról, rettenetesen megijedve és sápadtan. - Vissza, gazemberek!

Elkeseredetten szidalmazta őket, káromkodott és az öklét rázta, majd sietős, nagy léptekkel odament az öreghez, hogy segítsen neki. Az öreg csodálkozva és kíváncsian nézett a tisztre.

- Mi a fenének mászkál az utcán! - kiabálta izgatottan a kapitány egész testében remegve és reszkető kézzel igazgatta a vállszíját. - Nem látja, mi folyik itt? Nem lát a szemétől?

Az öreg lassan elfordította a fejét, szigorú, barátságtalan tekintetét levette a tisztről, és hátat fordított neki. Némán, méltóságteljesen lehajolt és felvette a földről szakadt, szétaposott kapedliját.

A pogromlovagok értetlenkedve és meghökkenve félrehúzódtak, még mindig nem hittek a kapitány fenyegetéseinek. Némán álltak, ahogy a ragadozó vadak őrzik prédájukat, mohó kutyaszemekkel nézték az öreget.

Időközben az öreg jámboran befedte fejét a piszkos, szakadt kapedlival, és lassan, ahogy jött, elindult az imaház felé.

- Hová? Hová a pokolba megy, álljon meg!

- Hogy hová megyek? - kérdezett vissza lassan, értetlenkedve a zsidó, és égő tekintettel nézett a kapitányra. - Imádkozni megyek. És Ön hová megy, tiszt úr?

A kapitány zavarba jött.

– Én imádkozni megyek – folytatta az öreg mély hangon, és szavaiban valami átható ihletettség volt, a vértanúság vágya és a hit tudatának diadala. – Hová mehet a zsidó? Imádkozni megyek. Istenhez! De maga egyáltalán nem oda megy, ahová kell... nem oda megy...

Keserűen, metszően felnevetett, elfordult a kapitánytól és továbbment, átlósan szelve át az útkereszteződést.

A pogromosok mozgolódni kezdtek, fojtott morajlás kezdődött, sunyin megkerültek a kapitányt, és újra közeledni kezdtek az úttest közepén járó öreg, ősz zsidóhoz.

– Vissza, disznók! – kiabált rájuk őrzöngve a kapitány és toporzékolni kezdett. – Elkísérni! – parancsolta mérgesen a katonáknak. – Vissza, vagy lövök, szemét csűrhet!

A pogromosok zavartan szétoszlottak. Négy katona fegyverét szabályos tartásba helyezve, vállsiját meghúzva rövid, lassú lépésben megindult az öreg után. De szinte azonnal határozatlanul megtorpantak és félénken visszaneztek a kapitányra.

– Menjete vissza! Nem kell! – kiabált haragra lobbanva az öreg, és a karjával hessegette őket. – Menjete!

Ott állt a katonák felé fordulva, szálegyenesen és zihálva. Szakállát lengette a szél, szemében gyűlölet égett, és úgy állt az odalépő kapitány előtt, mint egy könyörtelen kízó.

– Menjen velük! – kiabálta az öreg, rekedt hangon, és a járdán összeverődött pogromosokra mutatott a tisztnek. – Aki imádkozni megy, annak nem kell katonai kíséret. Menjen velük!

– Menjen! – kiabált az öreg még akkor is, amikor egész testében remegve és fuldokolva otthagya a kapitányt, mintha vérig sértették volna. – Menjen!

A katonák, a pogromosok és a kapitány zavartan pillantottak össze, és némán néztek az öreg után, amíg el nem tűnt végre az imaház széles, vasalt kapuja mögött.

5.

– Mi a baj? – kérdezte a szőke hadnagy nevetgélve, ahogy lelépett a járdáról és a sápadt, levert kapitány elé ment. – Ki ez? Egy rabbi?

– A rosseb tudja. Valami filozófus! – felelte bosszúsan a kapitány, levette a sapkáját és izzadt homlokát törölgette.

– Csak egy gazember – húzta el a száját Kapralov egykedvűen, és elfordult, hanyagul egy dallamot füttyörészve.

Jevrejszkij mir, 1909. február

HETÉNYI ZSUZSA fordításai